

Raport științific

privind implementarea proiectului în perioada ianuarie – decembrie 2023

Prosopographia Ponti Euxini. Callatis et Odessus

Număr proiect: PN-III-P1-1.1-PD-2021-0132

Director proiect: dr. Annamária – Izabella Pázsint

Mentor: prof. univ. dr. Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba

Instituția: Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

I. Descrierea științifică cu punerea în evidență a rezultatelor etapei anuale și gradul de realizare a obiectivelor

Proiectul *Prosopographia Ponti Euxini. Callatis et Odessus* are ca obiectiv principal îmbunătățirea cunoștințelor asupra populației și societății celor două orașe pontice.

Pentru îndeplinirea obiectivului conform propunerii de proiect și contractului, pentru **Etapa 2¹** (corespunzătoare perioadei ianuarie – decembrie 2023), activitățile asupra cărora m-am concentrat sub îndrumarea mentorului au fost:

A.2.1. Analiza critică a tuturor surselor epigrafice cu privire la populația celor două orașe, cercetarea și redactarea de prosopografii individuale (Activitate începută în Etapa 1).

În cadrul acestei activități, atenția s-a concentrat asupra populației celor două orașe (incluzând acele persoane care au dat dovadă de mobilitate temporară, sau permanentă). Intenția fiind cea de a surprinde întreaga populație provenită din aceste orașe și atestată epigrafic.

Ca urmare a analizei surselor epigrafice cu privire la populația celor două orașe, au rezultat aspecte ce au permis creionarea profilului lor. Printre acestea menționăm: vârsta (13 atestări la Callatis, 16 atestări la Odessus); starea civilă (la Odessus, în două cazuri se precizează în mod excepțional existența de-a lungul vieții a două soții. Este vorba despre Αγαθήνωρ fiul lui Απολλώνιος, soț al lui Βοών și Τουτάς (IGB I² 178(2)); și Διογένης fiul lui Ζωπυρίων, soț al lui Νάνα și Ἑλλην (IGB I² 174)); profesia avută (la Callatis: στεφανοπλόκος, λιθουργός, χαλκεύς, ἀρχιτέκτων; la Odessus: ἀρχιατρός, ιατρός, sculptor); precum și evenimente majore de viață (de exemplu răpirea de către barbari, victima pirateriei); dar și activitatea locală (rețelele dezvoltate la nivel local și extern, angrenarea în asociații private locale, ocuparea de poziții); sau motivele decesului (ca urmare a unei boli sau epidemii, la naștere).

S-a finalizat și structura intrărilor prosopografice și s-a finalizat redactarea catalogului prosopografic. Catalogul include 778 de intrări prosopografice pentru Callatis și 1538 de intrări prosopografice pentru Odessus.

Intrările sunt clasificate pe orașe (Callatis, respectiv Odessus), fiind ordonate alfabetic conform principiilor prosopografice și cuprind informații cu privire la: un număr de identificare unic; numele personal/*duo nomina/tria nomina*; patronim/matronim (acolo unde se cunoaște);

¹ Denumire etapă: Îmbunătățirea cunoștințelor asupra populației și societății orașelor Callatis și Odessus, diseminarea rezultatelor și educație.

legăturile de rudenie cunoscute; alte legături dezvoltate la nivelul societății; *ethnikon*-ul dacă este menționat; profesia (dacă este menționată); pozițiile ocupate la nivelul societății (religioase, magistraturi etc.), sau la nivelul provinciei, orice alte informații personale care pot rezulta din inscripții (de exemplu: vârsta, apartenența în cadrul unei asociații, numele unității militare și rangul etc.); tipul inscripției în care este menționată persoana; datarea inscripției; datele bibliografice esențiale; link-ul către baza de date prosopografică în care au fost înregistrate ([Romans 1 by 1](http://romans1by1.com)).

Intrările sunt ordonate alfabetic, dar sunt împărțite în patru categorii: numele lizibile integral, numele ilizibile, numele fragmentare și numele guvernatorilor. Aceștia din urmă au fost introduși drept o categorie aparte deoarece ei nu făceau parte din populația locală, dar sunt menționați de către inscripții.

În cazul persoanelor al căror nume este ilizibil (datorită caracterului fragmentar al inscripției), am optat pentru înregistrarea termenilor (în locul numelui personal) *ignotus*, *ignota*, după modelul:

1278. *Ignota* daughter of Ἀπελλᾶς; wife of *ignotus*; daughter-in-law of Ἀρτεμίδωρος; funerary inscription; 2nd century AD?; Odessus; IGB I² 193; <http://romans1by1.com/rpeople/16390>.

1293. *Ignota/ignotus*; unreadable type of inscription; Roman period; Odessus; IGB V 5072 = SEG 28, 623; the inscription is very fragmentary, but the only word that we can possibly read is that of ἀρχιερέως or ἀρχιερέα, but we cannot specify in which context the title was used.

1316. *Ignotus*; husband of Ἀὐρηλία Γαειν; son-in-law of Μευαος Σάρδανγος; he lived for XXXV years; funerary inscription; 3rd century AD; Odessus; IGB V 5070 = SEG 28, 621; <http://romans1by1.com/rpeople/15655>.

În cazul persoanelor al căror nume este fragmentar, am optat pentru înregistrarea lui fragmentară, după modelul:

1497. [---]ης son of Θεοτίδης; he was ἀρχιερέως and ἀγωνοθέτης; honorary inscription; Roman period; Odessus (area); IGB I² 295 = IGB V 5007 = IGB V 5084; <http://romans1by1.com/rpeople/16520>.

Activitatea specifică anului 2023 a fost îndeplinită integral.

A.2.2. Cercetarea și analiza societăților celor două orașe (Activitate începută în Etapa 1).

În Etapa 2 s-a continuat și cercetarea și analiza societăților celor două orașe. Astfel, după identificarea și analiza individuală a persoanelor, s-a trecut la analiza lor în contextul societății din care fac parte. Analiza s-a făcut oraș cu oraș, diacronic, pe secole, din secolul I p. Chr. și până în secolul III p. Chr., conform propunerii de proiect și planului de realizare.

Pentru Callatis, în perioada romană, statutul său de *civitas foederata* se observă și la nivelul societății și la nivel de *epigraphic habit*. Astfel, chiar și după edictul împăratului Caracalla (212 p. Chr.), locuitorii Callatis-ului rareori își afișează cetățenia romană, la fel cum rareori se întâlnesc numele personale/*cognomina* romane. Mai mult, deși cetățenii romani sunt atestați la Callatis începând cu secolul II p. Chr. (prin *cives Romani consistentes (qui negotiantur?)*; ISM III 83), rare sunt cazurile în care aceștia aparțineau elitei. În plus, populația se manifestă epigrafic cu precădere în limba greacă (183 inscripții), rare sunt inscripțiile bilingve în greacă și latină (două), precum și inscripțiile în limba latină (11).

Cazurile de mobilitate socială sunt greu de identificat, deoarece cu excepția unora dintre membrii elitei, doar puțini alți locuitori sunt atestați prin mai mult de o inscripție, prin urmare este dificil să urmărim potențiala lor mobilitate verticală. În ce privește mobilitatea verticală în termeni de statut juridic, aceasta poate fi urmărită, spre exemplu în cazul lui Titus Turpillius Hermes (ISM III 83), un libert care în secolul II p. Chr. a consacrat un monument comunității de *cives Romani consistentes* de la Callatis. Se observă slaba reprezentare epigrafică a sclavilor,

liberților, a cetățenilor romani, a străinilor și a femeilor. Magistratii și reprezentanții elitei sunt greci, cu o prezență foarte rară a cetățenilor romani și a străinilor printre ei.

Pentru Odessus, la fel ca în cazul orașului Callatis, manifestarea epigrafică este una cu precădere de limbă greacă, cu 306 inscripții² în limbă greacă, două inscripții bilingve (greacă și latină) și doar trei inscripții în limba latină. În termeni de statut juridic, putem distinge între cetățeni, cetățeni romani, sclavi (δοῦλος, χρηστή) și liberi (ἀπελεύθεροι: Εὐήθης libertul lui Δίων IGB I² 129 și Ἐρμῶς soțul lui Ἐλπὶς fiica lui Ἀγαθίας IGB I² 141). Prezența cetățenilor romani este mai numeroasă față de cea de la Callatis, influențată de statutul orașului. Astfel, din totalul de 1533 de persoane atestate epigrafic, 217 sunt cetățeni romani, purtători de *duo/tria nomina*. Cu toate acestea, cei mai mulți (167) sunt Aurelii, obținând deci cetățenia prin edictul lui Caracalla. Aici, printre reprezentanții elitei se numără în mai mare măsură, față de Callatis, cetățenii romani și străinii.

Activitatea specifică anului 2023 a fost îndeplinită integral.

A.2.3. Compararea informațiilor asupra populației celor două orașe.

Nu în ultimul rând, în această etapă ne-am concentrat și asupra comparării conținutului materialului epigrafic provenind din cele două orașe. Ținând cont de originea diferită a celor două *poleis* (colonie doriană – Callatis, colonie ionică – Odessus), precum și de evoluția lor diferită din punctul de vedere al statutului juridic (*civitas foederata* – Callatis, *civitas stipendiaria* – Odessus), în cadrul provinciei romane Moesia Inferior, compararea eșantionului lor a fost utilă.

Activitatea a presupus compararea nu doar a populației, cât și a societății în termeni generali, tocmai în vederea sublinierii evoluției celor două orașe grecești. Aceste caracteristici se reflectă în structura populației, în manifestarea epigrafică a acesteia, precum și în structura societății. Menționăm, printre altele, deschiderea societății Odessus-ului față de cetățenii romani, respectiv integrarea lor în rândul elitei locale, în comparație cu situația de la Callatis, unde cetățenii romani ajunși în rândurile elitei reprezintă cazuri singulare. Ca *epigraphic habit*, observăm la Odessus o precaritate a informațiilor rezultate din inscripțiile funerare, în cadrul cărora se specifică de obicei doar numele personal, patronimul și eventualele legături apropiate de familie (soț/soție, fiu/fiică). În plus, mai multe monumente funerare sunt inscripționate și ulterior, respectiv numele soției/soțului, fiului/fiicei au fost adăugate în completarea inscripției inițiale, la o distanță de timp față de cea inițială, după moartea ei/lui. În două cazuri, soții ridică monumentul funerar nu doar pentru sine, ci pentru ambele soții și copii acestora. La Callatis, astfel de cazuri nu sunt identificate, conținutul prosopografic este mult mai bogat, în plus, sunt atestate o serie de inscripții înduioșătoare în versuri (ISM III 130 – ISM III 148).

Activitatea specifică anului 2023 a fost îndeplinită integral.

A.2.4. Diseminarea rezultatelor și educație (Activitate începută în Etapa 1; Activitate ce se continuă și în Etapa 3).

Conform planului de realizare, această etapă a presupus și diseminarea rezultatelor obținute și educație, conform descrierii de mai jos.

Activitatea specifică anului 2023 a fost îndeplinită integral.

II. Sumar al progresului (livrabile realizate, indicatori de rezultat, diseminarea rezultatelor)

A.2.4. Diseminarea rezultatelor (Activitate începută în Etapa 1; Activitate ce se continuă și în Etapa 3).

² Din totalul celor care atestă populația.

Conform propunerii de proiect, pentru anul 2023 am propus ca livrabile în această categorie **publicarea unui articol** (într-o revistă cel puțin ERIH+), **participarea în cadrul unei conferințe internaționale**, **organizarea unui workshop** pentru **studenți** (doctoranzi) și **publicarea unui articol pentru publicul larg**. Toate aceste livrabile au fost îndeplinite, după cum urmează:

Articolul raportat este: Annamária – Izabella Pázsint, Population at Callatis and Odessus. The Roman Soldiers, *Electrum* 31, *sub tipar*. Articolul reprezintă o analiză a populației și societății celor două orașe, prin concentrarea asupra soldaților și veteranilor din armata romană atestați în aceste teritorii. Ținând cont de statutul celor două orașe drept *civitates peregrinae* (*civitas foederata* în cazul Callatis-ului și *civitas stipendiaria* în cazul Odessus-ului), prezența soldaților și a veteranilor este una excepțională și uneori temporară. Revista în care a fost publicat articolul este încadrată în categoria ERIH+ (indexată în Scopus).

Participarea în cadrul unei conferințe internaționale s-a făcut cu posterul: Annamária – Izabella Pázsint, *Population and Written Culture at Kallatis*, în cadrul Comparative Epigraphy. First International Colloquium, 27-29 Septembrie 2023, Universitat de Barcelona, Barcelona. Lucrarea a cuprins informații despre populația Callatis-ului, așa cum rezultă prin compararea inscripțiilor funerare. Prezentarea s-a concentrat asupra textului, monumentelor și conținutului informațional în vederea identificării diferențelor de statut social, juridic și a capacității financiare a beneficiarilor monumentelor. Conferința aleasă pentru participare și diseminarea rezultatelor este una care s-a concentrat asupra aspectului comparativ al surselor epigrafice.

În plus, am mai participat și la o **conferință națională** cu prezentarea: *Note prosopografice asupra soldaților romani de la Callatis și Odessus*, în cadrul conferinței Materialitatea soldatului roman: obiecte personale, echipament, monumente, 23-24 Noiembrie 2023, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia. Prezentarea a reprezentat un studiu de caz prosopografic asupra câtorva dintre soldații și veteranii atestați aici, cu o concentrare asupra rolului lor local și a rețelelor acestora.

Conform propunerii de proiect, în cadrul acestei etape am **organizat un workshop** ([*Introduction to Digital Prosopography*](#)) pentru **studenți**. În cadrul acestuia au participat 15 studenți de la următoarele instituții: Exeter University (UK), Royal Holloway, University of London (UK), University of Liverpool (UK), Bar Ilan University (IL), University of Belgrade (RS), University of Crete (GR), Babeș-Bolyai University (RO), Universitat de Barcelona (ES), Utrecht University (NL). Workshop-ul a fost organizat online (în limba engleză) pentru a permite participarea unor studenți de la cât mai multe instituții din țară și din străinătate. În cadrul acestuia, studenții s-au familiarizat cu tendințele actuale din studiile clasice și cercetarea prosopografică. Mai precis, au beneficiat de informații și training în domeniul prosopografiei și prosopografiei digitale, precum și domeniilor conexe, precum analizele de rețele sociale și crearea de baze de date. Pe lângă directorul de proiect (*Introduction to Digital Prosopography*), în calitate de invitați au mai fost: mentorul proiectului, prof. univ. dr. Lucrețiu Mihailescu-Bîrlița (*Introduction to Ancient Prosopography*), precum și dr. Rada Varga (*Social Network Analysis. Gephi I & II*) și dr. Angela Lumezeanu (*Databases for Historical Research I & II*), specialiști în aceste domenii.

Publicarea unui articol pentru publicul larg s-a făcut cu articolul Annamária – Izabella Pázsint, The Greeks Overseas. Population and Society at Callatis, în cadrul revistei *Ancient History Magazine* (NL), articolul (*sub tipar*) diseminând o parte din informațiile analizate până acum. Mai precis, în cadrul articolului ne-am concentrat asupra orașului Callatis, cu discutarea aspectelor legate de populația și societatea orașului, oferind nu doar o privire de ansamblu, cât și exemple care surprind compoziția populației, preponderența rețelelor familiale și structura societății. Revista a fost aleasă ca urmare a vizibilității acesteia și a prezenței la nivel internațional.

III. Rezumat executiv

În perioada **ianuarie – decembrie 2023** s-a desfășurat **Etapa 2** a proiectului *Prosopographia Ponti Euxini. Callatis et Odessus* (PN-III-P1-1.1-PD-2021-0132). Aceasta a presupus: îmbunătățirea cunoștințelor asupra populației și societății celor două orașe (Callatis și Odessus), diseminarea rezultatelor și educație. În vederea îndeplinirii etapei, au fost prevăzute patru activități care au fost realizate integral.

În acest sens, s-a realizat 1) analiza critică a tuturor surselor epigrafice cu privire la populația celor două orașe, cercetarea și redactarea de prosopografii individuale; 2) cercetarea și analiza societăților celor două orașe; precum și 3) compararea informațiilor asupra populației celor două orașe și 4) diseminarea rezultatelor și educație.

Ca urmare a analizei propriu-zise a populației și societății celor două orașe, au fost identificate și analizate persoanele în contextul societății din care fac parte (diacronic, oraș cu oraș). S-a finalizat catalogul prosopografic, ce conține 778 de intrări prosopografice pentru Callatis și 1538 de intrări prosopografice pentru Odessus.

Ca urmare a comparării informațiilor asupra populației celor două orașe, s-a obținut o perspectivă de ansamblu asupra evoluției diacronice, precum și a asemănarilor și deosebirilor în termeni de manifestare epigrafică a populației.

Diseminarea rezultatelor s-a făcut conform propunerii de proiect și a planului de realizare, prin: publicarea unui articol de specialitate (Annamária – Izabella Pázsint, *Population at Callatis and Odessus. The Roman Soldiers*, *Electrum* 31, *sub tipar*); a unui articol pentru publicul larg (Annamária – Izabella Pázsint, *The Greeks Overseas. Population and Society at Callatis*, în cadrul revistei *Ancient History Magazine*, *sub tipar*); participarea în cadrul unei conferințe internaționale (Annamária – Izabella Pázsint, *Population and Written Culture at Kallatis*, în cadrul *Comparative Epigraphy. First International Colloquium*, 27-29 Septembrie 2023, Universitat de Barcelona, Barcelona). În plus, diseminarea s-a realizat și prin participarea în cadrul unei conferințe naționale (Annamária – Izabella Pázsint, *Note prosopografice asupra soldaților romani de la Callatis și Odessus*, în cadrul conferinței *Materialitatea soldatului roman: obiecte personale, echipament, monumente*, 22-23 Noiembrie 2023, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia).

Componenta educativă s-a făcut conform propunerii de proiect și a planului de realizare, prin: organizarea unui workshop pentru studenți (doctoranzi) ([*Introduction to Digital Prosopography*](#), 18 & 20 Septembrie, *online*, în limba engleză), în cadrul căruia au participat 15 studenți de la zece universități (din țară și străinătate).

Prin respectarea și îndeplinirea obiectivelor și activităților propuse pentru etapa raportată, am îndeplinit în integralitate planul propus pentru această etapă și am făcut pașii necesari în vederea realizării cu succes a proiectului.

Director proiect
Pázsint Annamária – Izabella